

مریم اردستانی *

آربری و فهرست نگاری

نسخه‌های خطی اسلامی

دریافت کمک هزینه موسوم به رایب. تحقیق در ادبیات عرب را با تصحیح و ترجمه کتاب‌های موافق و مخاطبات، نگاشته محمدبن عبدالجبار نرفری آغاز کرد.^۶ در سال ۱۹۳۱ به عنوان محقق وابسته به عضویت کالج پمبروک درآمد و پس از دریافت جایزه اول ادوارد براون، به هزینه این کالج و به عنوان محقق به مشرق زمین سفر کرد. در این سفر، نخست به استانبول رفته و در آنجا زبان ترکی را بیاموخت؛ آنگاه راهی قاهره شده و در کتابخانه ملی این شهر به مطالعه نسخه‌های خطی پرداخت. در سال ۱۹۳۲ به ریاست بخش زبان‌های باستانی (یونانی و لاتین) در دانشگاه قاهره منصوب شد و به مدت دو سال به این کار، در کنار استادی این زبان‌ها اشتغال داشت.^۷

در مدت اقامتش در قاهره با سارینا سیمون، دختری از اهالی رومانی آشنا شد و در سال ۱۹۳۲ با او ازدواج کرد؛ آنگاه به اتفاق همسرش از کشورهای فلسطین، لبنان و سوریه دیدن کرد و به انگلستان سفری کوتاه داشت. در سال ۱۹۳۴ به انگلستان بازگشت و به عنوان کتابدار و معاون کتابخانه دیوان هند (این‌دیا آفیس) به مدت دو سال خدمت کرد.

با شروع جنگ جهانی دوم، آربری به وزارت اطلاعات انگلستان منتقل شد و به عنوان رئیس تبلیغات دولتی به زبان عربی، کار خود را آغاز کرد و جزوه‌ها و مقاله‌های تبلیغاتی چندی را منتشر کرد که در آنها می‌کوشید برای ایجاد تفاهم میان انگلستان و خاورمیانه راهی برنماید^۸ و از آن جمله‌اند کتابچه خاورشناسان انگلیسی، او همچنین، در این دوران سردبیری مجله مشهور روزگار نو را بر عهده داشت. طی سال‌های ۱۹۳۹ و ۱۹۴۰، رئیس کرسی زبان فارسی دانشگاه

آرتور جان آربری^۱ (۱۹۰۵ - ۱۹۶۹ م) خاورشناس انگلیسی و استاد زبان و ادبیات فارسی و عربی در دانشگاه‌های لندن و کمبریج، در ۱۲ ماه مه سال ۱۹۰۵ میلادی در شهر پورتموت واقع بر کرانه جنوبی انگلستان متولد شد.^۲ خانواده او فقیر بود و تحت سرپرستی پدرش به عنوان افسر رتبه پایین نیروی دریایی انگلستان قرار داشت. آربری در این خانواده رشد کرد و از سه سالگی به تحصیل در مدرسه دولتی همت گماشت؛ در دوازده سالگی موفق شد یکی از ده بورس تحصیلی گرامر اسکول پورتموت را به دست آورد و بدین ترتیب به مدرسه متوسطه راه یافت.^۳ او به دلیل پی‌گیری مجدانه و با علاقه مطالعه زبان‌های یونانی و لاتین، در حین تحصیلات متوسطه و پیش از ورود به دانشگاه، این دو زبان را به خوبی آموخت و شماری از آثار کلاسیک را به همان زبان اصلی‌شان مطالعه کرد. در سال ۱۹۲۴، به دانشگاه کمبریج وارد شد و پس از سه سال تحصیل در کالج پمبروک این دانشگاه، به سال ۱۹۲۷ با موفقیت از عهده امتحان تریپوس درآمد و درجه لیسانس در زبان‌های باستانی را از این مرکز اخذ کرد. آنگاه با راهنمایی یکی از استادانش به نام ایس مینز از بودجه اوقاف ادوارد براون بهره جست و در همان کالج به تحصیل زبان‌های فارسی و عربی همت گمارد.^۴ آربری این دوره را در مدت دو سال به پایان رساند و پس از فراگیری عربی از رینولد نیکلسون و آموختن فارسی از پروفسور روبین لوی، در رشته زبان و ادبیات فارسی و عربی، دومین گواهینامه لیسانس خود را دریافت کرد.^۵

او پس از دریافت این گواهینامه، به تشویق نیکلسون و با * پژوهشگر تاریخ فلسفه و پزشکی در ایران و اسلام.

لندن بود؛ در حالی که پیشتر، یعنی به سال ۱۹۳۶ به دریافت درجه دکترای ادبیات از دانشگاه کمبریج نایل آمده بود.

در سال ۱۹۴۲ شورای عالی فرهنگ، نشان درجه اول دانش را از سوی دولت ایران به وی اهدا کرد^۹ و در سال ۱۹۴۴، پس از کناره‌گیری پروفیسور مینورسکی از استادی زبان فارسی دانشگاه لندن، آربری به جای این استاد بازنشسته، برای تدریس زبان فارسی انتخاب شد. دو سال بعد، تا مقام استادی زبان عربی و ریاست بخش مطالعات شرق میانه در دانشگاه لندن ارتقا یافت؛ و در همین سال، یعنی در ۱۹۴۶ عضو وابسته فرهنگستان ایران و مصر و آکادمی عربی دمشق شد و نیابت ریاست کمیته ترجمه یونسکو بر عهده او قرار گرفت.^{۱۰} در سال ۱۹۴۷، پس از استعفای استوری، کرسی سرتامس آدام در دانشگاه کمبریج، برای تدریس زبان عربی به وی واگذار شد و او تا پایان عمر در این کرسی به تدریس پرداخت.

آربری در سال ۱۹۴۸ انجمن شرق‌شناسان بریتانیا را تشکیل داد. هدف از تشکیل این انجمن، هماهنگ‌سازی تحقیقات و آموزش‌های مربوط به شرق‌شناسی در انگلستان، و بررسی مسائل مشترک میان شرق‌شناسان بود. افزون بر اینها، آربری سرپرستی بخش فارسی (ایرانی) مؤسسه اوقاف گیب را نیز برعهده داشت؛ ریاست هیئت مدیره طرح تدوین مجموعه تاریخ ایران توسط محققان کمبریج هم بر عهده او بود^{۱۱} و نخستین مجلد این مجموعه به ویرایش او در سال ۱۹۶۸ در دانشگاه کمبریج منتشر شد. آربری محقق پرکار بود؛ چنان که از سال ۱۹۴۰ تا دوم اکتبر ۱۹۶۹ که درگذشت، به رغم انجام مسئولیت‌هایی که با امور دانشگاهی ارتباطی نداشت، افزون بر سیزده جلد کتاب تحقیقی، سی و هشت جلد کتاب مهم شرقی ترجمه شده به زبان انگلیسی، و در حدود بیست و یک جلد کتاب تألیفی از خود بر جای گذاشت. بر این تعداد، می‌باید مقالات متعددی را افزود که در مجله‌های معتبر ایران‌شناسی و اسلام‌شناسی منتشر کرد؛ از جمله در مجله روزگار نو.

البته، در آثار آربری، دقت نظر و کنجکاوای ایران‌شناسان بزرگی مانند نیکلسون و مینورسکی به چشم نمی‌خورد. اما، نگاه‌های او به لحاظ تنوع و تعدد و جامعیت آراء عرضه کرده‌اش، و نیز به دلیل نثر روان و بیان ساده و شاعرانه‌ای که

به کار می‌گیرد، شهرت فراوانی یافته‌اند؛ چنان که ترجمه‌اش از قرآن مجید، به رغم عدم برخورداری از صحت و دقت کافی، به علت بیان شیوا و زیبایش، هنوز هم در شمار ترجمه‌های مشهور انگلیسی این کتاب مقدس است. برخی از کتاب‌ها و مقاله‌های آربری به فارسی نیز ترجمه و منتشر شده‌اند؛ از جمله، شعر جدید فارسی به ترجمه فتح‌الله مجتبیایی (تهران، ۱۳۳۴ ش)، شیراز به ترجمه منوچهر کاشف (تهران، ۱۳۴۶ ش)، عقل و وحی در اسلام به ترجمه حسن جوادی (تهران، ۱۳۵۸ ش)، تحقیقات و مطالعات انگلیسی‌ها در باب فارسی به ترجمه فرنگیس شادمان (لندن، ۱۹۳۴ م)؛ «کتابخانه سیر چستر بیٹی»، ترجمه رضا امینی، راهنمای کتاب، سال چهارم، اردیبهشت ۱۳۴۰ ش، صص ۱۰۴-۱۰۷.

فهرست بخشی از آثار آربری را فرهنگ جهانیور در مجله راهنمای کتاب منتشر کرده^{۱۲} و در فرهنگ خاورشناسان نیز فهرست کامل آثار او آمده است.^{۱۳} با مراجعه به این دو فهرست، در مجموع، آثار آربری را به پنج دسته می‌توان تقسیم کرد:

نخست، ترجمه برگزیده‌هایی از شاهکارهای ادب فارسی و به ویژه اشعار عارفانه حافظ و مولوی و سنایی؛ دوم، تألیفاتش در زمینه تاریخ و فرهنگ ایرانی که پیشتر به دو نمونه آن، یعنی کتاب‌های شعر جدید فارسی و شیراز اشاره شد؛

“Notes on a Tirmidi Manuscript”, *Rivista delgi Studi Orientalia*, n.18, 1940, pp.315-327.

«مطلبی جدید درباره کتاب الفهرست ابن ندیم»

“New Material on the Kitab-al-Fihrist of Ibn al-Nadim. Bombay, 1948”, *Islamic Research Association Miscellany*, n.1, 1949, pp.19-45.

ابن سینا، کپی مجموعه‌ای از مهم‌ترین نسخه‌های خطی و کتاب‌های قدیمی موجود در کمبریج
Avicenna Cantrabrigiansis, a set of Photographs Illustrating the Most Important Manuscripts and Incunabula Relating to Avicenna (Cambridge, 1951).

«ادبیات اسلامی: فارسی»

“Islamic Literature: Persian”, *Near Eastern Culture and Society*, ed. T.Cuyler Young, 1951, pp.66-82.

فهرستی از متون سده دوازدهم

A Twelfth Century Reading List. A chapter in Arab bibliography (London, 1951).

دومین ضمیمه فهرست دستنویس نسخه‌های خطی اسلامی در یونیورسیتی کالج کمبریج

A Second Supplementary Hand-List of the Muhammadan Manuscripts in the University Colleges of Cambridge (Cambridge University Press, 1952).

ادبیات شرق (مقدمه)

Literatures of the East, An appreciation, Edited by Eric B. Ceadel, Introduction by A.J. Arberry (London, 1953).

کتابخانه چستریتی، فهرست دستنویس نسخه‌های خطی عربی

The Chester Beatty Library, a Hand-List of Arabic Manuscripts (Dublin, 1955).

سوم، تألیفات و تصحیحات و ترجمه‌هایش در زمینه اسلام و تصوف اسلامی، که از آن جمله به کتاب‌های عقل و وحی در اسلام، موافق نفری و مقدمه تاریخ تصوف می‌توان اشاره کرد؛ چهارم، آثاری که درباره زبان و ادبیات عرب ترجمه و تألیف کرده و از میان آنها کتاب‌های اشعار جدید عربی و اشعار متنبی یاد کردنی‌اند؛

سرانجام، پنجمین زمینه مورد علاقه آربری عبارت است از نسخه‌شناسی و فهرست‌نگاری متون اسلامی؛ فهرست این بخش از آثار او عبارتند از:

کتابخانه ایندیا آفیس، طرح تاریخی...

The Library of India Office. A Historical Sketch... (London, 1938)

«فهرست دستنویس نسخه‌های خطی اسلامی ۱۹۳۶ - ۱۹۳۸ که توسط کتابخانه ایندیا آفیس به دست آمده است»

“Hand-List of Islamic Manuscripts Acquired by the India Office Library, 1936-1938”, *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1939, pp.353-396.

کتابخانه ایندیا آفیس، نمونه‌های دیرینه‌نگاری عربی و فارسی

India Office ibrary, Specimens of Arabic and Persian Palaeography. Selected and Annotated (London, 1939).

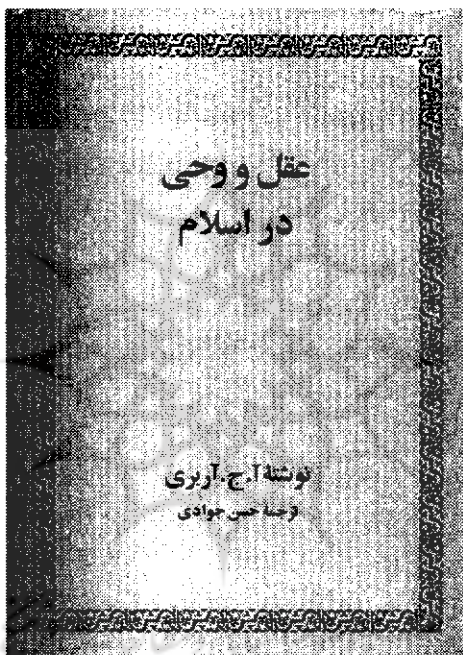
«یادداشت‌هایی درباره نسخه‌های خطی اسلامی که به تازگی توسط کتابخانه ایندیا آفیس به دست آمده است»

“Notes on Islamic Manuscripts Recently Acquired by the India office Library”, *Islamic Culture*, n.13, 1939, pp.440-458.

فهرست کتابخانه الیس

A Catalogue of the Library of A.G. Ellis (London, 1940).

«یادداشت‌هایی درباره نسخه خطی ترمذی»

- ص ۲۴۲؛ عباس مهرین شوستری، تاریخ زبان و ادبیات ایران در خارج از ایران، تهران، ۱۳۵۲ ش، ص ۲۲۸.
۶. عیسی صدیق، «آرتور جان آربری»، مجله وحید، سال هفتم، پیشین، ص ۱۶۰؛ نجیب العقیقی، المستشرقون، پیشین، ج ۲، ص ۵۵۷.
۷. عیسی صدیق، همان، پیشین، ص ۱۶۰.
۸. همان، ص ۱۶۱.
۹. همان، ص ۱۶۶.
۱۰. فرهنگ جهانپور، «آربری. ا. ج»، راهنمای کتاب، شماره ۹ و ۱۰، آذر و دی ۱۳۴۸ ش، ص ۳۹۳.
۱۱. شجاع الدین شفا، جهان ایرانشناسی، تهران، ۱۳۴۸ ش، صص ۱۱۵، ۱۲۰.
۱۲. فرهنگ جهانپور، «آربری. ا. ج»، راهنمای کتاب، پیشین، صص ۲۹۶ - ۵۰۱.
۱۳. فرهنگ خاورشناسان، تهران، ۱۳۷۲ ش، ج ۱، صص ۷۵ - ۸۱.

کتابخانه چستربیتی، فهرست نسخه‌های خطی فارسی و مینیاتورها (با همکاری)

The Chester Beatty Library, a Catalogue of Persian Manuscripts and Miniatures. by A.J. Arberry, M. Minovi, and E. Blochet, Edited by J.V.S. Wilkinson (Dublin, 1959-1962).

قرآن تذهیب شده. فهرست دستنویس قرآن‌های کتابخانه چستربیتی

The Koran Illuminated. A Hand-List of the Korans in the chester Beatty Library (Dublin, 1967).

(فهرست آثار ابن‌انصاری)

«The Repertory of Ibn al-Ansari», *Studia Islamica*, n.7, 1968, pp.247-263.

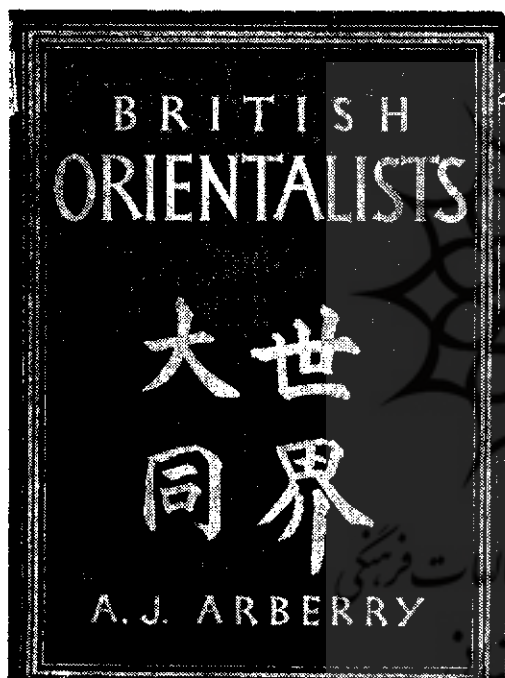
(دو نسخه خطی کمیاب)

«Two Rave Manuscripts», *Journal of the Arabic Literatures*, n.1, 1970, pp.129-716.

پی‌نوشتها:

1. Arthur John Arberry

۲. ابوالقاسم طاهری، سیر فرهنگ ایران در بریتانیا یا تاریخ دو بیست ساله مطالعات ایرانی، تهران، ۱۳۵۲ ش، ص ۲۸۳؛ نجیب العقیقی، المستشرقون، قاهره، ۱۹۶۵ م، ج ۲، ص ۵۵۶.
۳. جواد سلماسی‌زاده، «به یاد شادروان پروفسور آرتور-ج آربری»، مجله وحید، سال ششم، ۱۳۴۸ ش، شماره دوازدهم، ص ۱۰۸۶؛ عیسی صدیق، «آرتورجان آربری»، مجله وحید، سال هفتم، ۱۳۴۸ ش، شماره دوم، ص ۱۵۹.
۴. عیسی صدیق، همان، پیشین، ص ۱۶۰.
۵. ابوالقاسم طاهری، سیر فرهنگ ایران در بریتانیا، پیشین،

Miras Maktoub@apadana.com
www.magiran.com/Ayene-ye-Miras